

הרב אליעזר קשת
ראש הישיבה לבוגרי צבא
ב"בני דוד"
נערך ע"י אלעד ברנד

חנוכה

גבולות התרבות הישראלית

חכמה בגויים, תאמין

בספרו, אורות¹, מתאר הרב קוק זצ"ל, אויב שקם על עם ישראל, לא על רקע פיזי לאומי רגיל. אותו אויב, מבקש לספק לעם ישראל את כל צרכיו הרוחניים, התרבותיים והחינוכיים על ידי רוח ומזון תרבותי כללי השייך לשאר האומות. לדבריו – חובה על האומה לעמוד על נפשה בכל עוז כחה אל מול ניסיונות אלו.

לא תוכל היהדות לסמוך רק על המזון התרבותי הכללי, שאין בקרבו אותם החלקים שגופה הרוחני נבנה מהם. ואם תראה, שיבוא איזה רוח זר להעתיק אותה ממקור חייה המיוחדים ולהטותה לצד הספוק רק בכלכלה הכללית, ומכל שכן אם בשלילה תקיפה ומכרחת ישלול אותו הרוח את מזונה, המיוחד להחזיק את רוחה ולפרנס את יסוד קיומה, תדע כי אויב נצב לה, ובכל עז כחה הפנימי תעמוד על נפשה.

מדוע אנחנו כל כך נוהרים, מתנגדים ואפילו נלחמים כאשר מובאות אל בית ישראל, תרבויות ואמונות מכל המרחב האנושי? הרי לכאורה הקב"ה "מלא כל הארץ כבודו", אלוקותו מתגלה בכל המקומות ובוודאי במחשבות וברגשות האנושיים שבקרב העמים. ואם קיימת הארה כללית אלוקית בכל העולם, מדוע אנחנו, עם שמאמין בה' וחפץ בקרבתו ובדבקות בו, איננו מחפשים את אותן האורות אלוקיות הקיימות במרחב האנושי הכללי? אדרבא, היינו צריכים לשמש דוגמא כעם הנושא את דגל האמונה, ולאמץ פילוסופיות, ומחשבות ערכיות ורוחניות מן המרחב הכללי.

לכאורה ככל שאדם הוא יותר רחב אופקים והוא אינו עסוק רק במה שהעם שלו לומד ומייצר, הרי הוא אדם יותר עשיר ידע וחכם. ומדוע אצלנו זה הפוך? מדוע אצלנו יש נטייה להסתגרות דתית ותרבותית? מדוע עם ישראל רוצה רק מה שגדל אצלו? אנו מאוד זהירים מדברים מבחוץ ורק אחרי בדיקה יסודית בשבע עיניים והושבת "בית דין" מיוחד אנו מוכנים ל"גייר" משהו קטן הבא במחוז.

מבנה לאומי בעל תוכן אלוקי

יסוד העניין הוא שאצל אומות העולם, התכנים הרוחניים, והערכיים, אינם קשורים לנושא הלאומי. הקב"ה השפיע לכלל האנושות רעיונות של אמת, של צדק ומוסר, רעיונות יפים ותרבותיים, ובאופן מקרי, חלק מהרעיונות נקלטו באומה זו וחלק באחרת, אך באמת הם נאמרים ומופיעים לכלל האנושות. הקב"ה לא מדבר אל עם מסוים חוץ מאל עם ישראל. נכון שלכל עם יש את האופי שלו אבל אין מסרים אלוקיים המופנים רק כלפיו, המסרים האלוקיים מופנים לכלל המין האנושי. לכן, אדם הרוצה להיפגש עם מה שהקב"ה מפזר למין האנושי, טוב יעשה אם לא יצטמצם לד' אמות של עמו, כי באמת התוכן הזה מופיע בהמון מקומות.

ידועים דברי הגר"א בפירושו לשיר השירים, שהנשמה של אומות העולם היא מן השמים והנשמה של עם ישראל היא מן הארץ. ולכאורה זה נראה הפוך. אלא שאכן, התכנים האלוקיים הקיימים אצל אומות העולם אינם באים מתוכם, מהארץ, הם באים מהשמים בלבד על ידי פיזור כללי ושווה. לכן, דברי האמת והחכמה הקיימים באומות העולם אינם קשורים למימד הלאומי, ויישותם הלאומית לא היא הולידה תכנים אלוקיים. אולם בקרב עם ישראל זה הפוך. נשמתם מהארץ. הקב"ה כבר טבע ושתל בתוך האומה ערכים ותכנים אלוקיים רבים, "וחיי עולם נטע בתוכנו". מטבעו הלאומי של ישראל יש אמירות אלוקיות, מחשבות, סברות והרגשות הבאות מתוך האומה.

1 עמ' נ'–נא'.

2 "זו תורה שבעל פה", טור או"ח הל' ספר תורה סי' קלט'.

נצר מטעי – שתילה והרכבה

הרב קוק זצ"ל ממשיך זאת על ידי תיאור מעולם החקלאות. אם נרצה לשתול עץ באדמה, לכאורה יהיה זה פשוט. נחפור בור ונשתול את העץ, נכסה ונשקה. אולם, אם נרצה "להרכיב", למשל לקחת עץ תפוז ולחבר אותו לעץ תאנה, זה כבר יותר מסובך. בכך אנו מבקשים לחבר שני דברים שכבר חיים וצומחים בפני עצמם. בשביל זה צריך ללמוד האם יש בכלל נקודות חיבור בוטניות בין שני הצמחים האלו, וגם אם ישנה, זה תורה שלימה לדעת כיצד מרכיבים, איפה חותכים, מתי חותכים ואיפה מחברים וכדומה. זה לא פשוט.

להעביר מסרים אלוקיים לעם ישראל מן החוץ, צריך ללכת לעולם המטעים, לעולם הפר, הענפים והגידולים.

"המחשבות וההרגשות, הבאות מכח ההארה האלהית הכללית, אינן מתקבלות בכנסת ישראל לשאת פרי וענף, ולגדל גידולים יפים ומתקיימים, כי אם כשהם באים מורכבים בהרעיונות העצמיים של כנסת ישראל עצמה, של טבע האומה במהותה הפנימית".

בזה טמון ההבדל בין ישראל לאומות. להעביר מסרים רוחניים לאומות העולם זה כמו לשתול עצים חדשים על אדמה ריקה, כי באדמה שלהם אין שום דבר שכבר קיים בהם – רק אדמה. אבל לבוא אל עם ישראל ולמסור לו תכנים אלוקיים זה לא פשוט כי בעם ישראל כבר קיים עץ באופן טבעי – נשמתם מן האדמה.

אם כן, להביא תכנים אלוקיים אל עם ישראל מבחוץ, זה מסובך. כי יש מחשבות ורגשות שבאות באמת מההארה האלוקית הכללית אבל לא תמיד הן מתחברות יפה אל עם ישראל כי עליהן להיות מורכבות ברעיונות שכבר שייכים לנו מכח הנטיעה הקדומה.

בדרך זו מסביר הרב את דברי חז"ל המפורסמים – "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר: ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר". ומדוע לכל ישראל יש חלק לעולם הבא? והרי הדבר תלוי באם קיימו את התורה ובאם שמרו את המצוות, ומדוע זוכים הם לעולם הבא באופן אוטומטי? אלא שעל פי הפסוק: "וְעַמְּךָ כָּל־צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אֶרֶץ נֶצֶר מַטְעֵי מַעֲשֵׂה יְדֵי הַתְּפָאָר"⁵, אנו למדים ששרשם של עם ישראל אינו כגרעין הניתן באדמה לא מעובדת אלא נצר נטוע בפני עצמו הממשיך לפרוח ולהגדיל ענפיו ותפארתו. זה מהות ההבדל מול אומות העולם. אנו לא אדמה המחכה לעצים שיישתלו בה. בנו כבר נטועים חיי עולם. נשמתנו היא מן הארץ. "ועל כן כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, כי עמך כולם צדיקים מתולדתם... ולעולם יירשו ארץ, כי הם נצר מטעי, ונוטעו לא כגרעין כי-אם כענף אילן גמור"⁶. "דומה למטע כרם ע"י שתילי נצרים מוכנים כבר בצורתם".

3 אורות ישראל א', י

4 סנהדרין פרק י' משנה א'.

5 ישעיהו ס', כא.

6 עולת ראיה ח"ב עמ' קנז'.

7 שם עמ' קנט': "מטע ד', האידיאלים הכלליים שהם המגמות העולמיות כולן, אצילות האורות העליונים ברוממות תעודתם, – נשמתה של האומה הישראלית, ונשמתו של כל יחיד מישראל בפנימיות מהותה, מאור זה היא אצולה. ויש בה חשק של חפץ חיים ועצמיות עליון זה, שאין טהרתו ועצמתו נפסקת, ולא משתנה מפני שום כח ושום מאורע שבעולם, מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, ונהרות לא ישטפוה. בפועל היותר מצוייר ויותר טפסי נאצלה הנשמה הישראלית, במקוריותה, עולמה המוגבל המעשי אינו אלא משכלל ומבליט את צביונה ביחודיים ידועים, מרומם עוד יותר את ערכה. דומה למטע כרם ע"י שתילי נצרים מוכנים כבר

סבלנות לבנות הרכבה מיסודות אלו נוספים, הרי שהיה יוצא זן חדש ממנו תבוא ברכה לכלל האנושות¹². הרכבה על גבי דבר נטוע היא תמיד דבר מיוחד. כך, היינו מוסיפים גוון שאין כמותו בכל האנושות – אור חדש.

על ידי כוהניך הקדושים

"קדושת הכהונה היא האינסטינקט העמוק של האמונה והאהבה האלהית, שהיראה העליונה מקושרת עמה בהדר גאונה, והאינסטינקט הזה ספוג הוא במשפחת הכהונה מכל האומה כולה"¹³. אינסטינקט הוא תגובה טבעית. יש בנו באופן טבעי ואינסטינקטיבי, אמירות קודש ורעיונות רוחניים. הכהונה היא הרמקול לטבע הפנימי ולאיינסטינקטים הלאומיים הקדושים. כך למשל מצינו אצל פנחס אשר הטבע הפנימי שלו התפרץ ולא הניח לו לשבת בחוסר מעש. העובדה שעם ישראל מתגלה כבר כעץ נטוע מקבלת ביטוי על ידי הכהנים. ואכן מצינו שכאשר רצו לברר שאהרון הוא הנבחר, שמו שתיים עשרה מטות אך רק במטה אהרון מתבררת העובדה שהוא בעצם עץ: **"וַיֵּצֵא פָּרַח וַיֵּצֵץ צֵיץ וַיִּגְמַל שְׂקָדִים"**¹⁴.

"על ידי כוהניך הקדושים" – הם חידדו את הסוגיה הזו, בהם ניכרת העובדה שעם ישראל הוא נטיעה חיה. הכהנים משקפים את הטבע ששייך לכל עם ישראל – **"מִמְלַכֶּת כְּהָנִים וְגוֹי קְדוֹשׁ"**.

בחנוכה, יש גילוי מיוחד של מערכת היחסים בין כנסת ישראל לבין הקב"ה. בין השפע שהקב"ה מוריד ממרומים לבין העובדה שכבר יש לנו עולם שלם שכבר נטע בנו הקב"ה. בבית המקדש היו מיטיבים את הנרות של המנורה ומעלים אותם, אבל הקב"ה היה משאיר תמיד את הנר המערבי דולק. מחד, אנחנו מאוד מתאמצים להדליק שמן, ומאידך, הקב"ה עושה נס. לא הכל מן השמים, אלא מתוך מה שבארץ ועל בסיס זה, באות הארות שמימיות. מתוך מאמץ המלחמה מגיע הנס של **"גְבוּרִים בְּיַד חֲלָשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מַעֲטִים"**. ומתוך זה ש**"בָּאוּ בְנֵיךָ לְדַבֵּר בִּיתְךָ וּפָנּוּ אֶת הַיְכָלְךָ וְטָהְרוּ אֶת מִקְדָּשְׁךָ וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחִצְרוֹת קְדְשֶׁךָ"**, הופיע נס פך השמן.

חנוכה הוא חג המלמד אותנו הרבה סבלנות לעצמנו ולתהליכי הקליטה המיוחדים שלנו. סבלנות שבסופה מביאה ברכה, בניגוד לנמהרי הלב, חסרי הסבלנות: **"כַּשְׂבָּאִים נִמְהָרִי לֵב וּמְזִלְזִלִים בְּרוּחָהּ, וּבִעֲטִים בְּרֹגֶל זֶדֶן בְּתַכְסִּי חִייה, היא מתחלחלת ויודעת כי עת צרה היא לה"**. למען עולם שהוא הרבה יותר מורכב ועדין בעל חיבורים מדויקים יותר. לא אש גדולה, אלא נרות קטנים, המסמלים עדינות וצעידה איטית ובטוחה. כך משנה לשנה, ככל שאנו מצליחים לעכל לקרבנו עוד ועוד הארות אלוניות שמסתובבות בעולם ולקלוט אותם לנפשנו. זה חיבור מאוד ייחודי של הארות עליונות אלוניות שהקב"ה שותל בעולם, יחד עם האור המיוחד של כנסת ישראל: **"וההרמוניה הגמורה בין אלה ההשפעות הן דרגות של היחוד השלם, יחוד קוב"ה ושכינתיה, שעניי כל אליו נשואות"**¹⁵.

12 "אדרבא כשיתחזקו הדברים הפרטיים ממילא העיניים הכלליים מוסיפים אומץ ובריאות, עד שהם כל כך מבהיקים, באופן שלא די שנוכל להיות לברכה לעולם מצדנו הפרטי, עוד נוכל להרבות ברכה מיוחדת ג"כ מצד חלקנו הנשגב באוצר הכלל, ונברך בך כל משפחות האדמה ובזרעך, אפילו ספינות ששבאות מגליה לאספמיה אינם מתברכות אלא בשביל ישראל". אדר היקר מאמר "המחשבות".

13 ערפילי טוהר יט'.

14 במדבר יז', כג.

15 אורות ישראל א', י.

לאור זאת אם עם ישראל מבחין במרחב האנושי רעיונות ערכיים יפים שאינם כתובים בתורה, אין זה פשוט כלל להתאים את הענף הזה ולחבר אותו אלינו, על אף שזה נראה בוודאי כתוכן אלוני שבא מן השמים ונזרע בעמים. לשם כך יש צורך במיומנות הרכבה. מיומנות, שלא כל אחד יכול לעסוק בה. לשם כך יש גם צורך להיות בקיא במהות הטבע הישראלי. לדעת מה מתאים ומה לא מכיוון שיש בו כבר תכנים נטועים. וכדברי הרב זצ"ל:

"ולפעמים ימצאו גיבורי חיל חכמי לב שידעו לסנן ולזכך את התוכן הפנימי, השווה בעצם, להביאו יפה בסגנון הישראלי המיוחד והטהור, ואז יהיה לברכה, כאותה הברכה שבאה בכללות על ישראל מהגרים המעולים... אמנם הרגל גדול, בקיאות מיוחדת, וחריפות מורגלת, צריכה היא המחשבה עד שתוכל לבקר בבירור בין אלה החלקים, שלא להחליף מין בשאינו מינו"⁸.

העץ הזה של נצר מטעי, אם בכח יתקעו בו זמורת זה, הוא יתקומם. ייתכן ויש יסודות בחכמת יוון שאכן הקב"ה שתל שם, אלא שיש לבדוק מה בא מהשמים ומה מקורו בלאומיות היוונית, וגם מה שבא משמים – צריך חכמה רבה לדעת איך להרכיבו, בסבלנות, לא בכח.

והיכן ציונונו?

כאשר הגמרא מבררת מהי ברכת נרות חנוכה היא שואלת: **"מאי מברך? מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה. והיכן צונו?"**⁹. היכן ציונונו? הרי זה לא כתוב בתורה וזה לא בא מן השמים. לכאורה, שאלה זו יכולה להישאל גם אודות מצוות אחרות רבות כגון נטילת ידיים או מקרא מגילה. אבל הגמרא בחרה לשאול זאת דוקא כאן – בחנוכה. תשובת הגמרא היא: **"רב אויא אמר: מלא תסור"**. הוזה אומר, עם ישראל אמר זאת. **"על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל"**¹⁰. נמצאנו למדים שמה שעם ישראל אומר זו תורה. אנו נחשבים כנטיעה. יש כבר בקרבנו אוצרות של חכמת ה' עד כדי כך שיש בנו את המסוגלות לחדש תורה, מצוות ורעיונות רוחניים. לכן – עם ישראל לא היה מוכן לקבל בכח ובכפיה את התכנים היווניים.

"שהיא מוכרחת כדי להגן על רוחה המיוחדת, לסתום חלונות נגד ההארה החיצונית של יצירה ומדע שאינה מיוחדת בבירור גמור לרוחה פנימה, מפני שבשם יצירה ומדע זה באים הלוחמים הללו למחוק את דמותה"¹¹.

היוונים רצו, בשם היצירה והמדע, לעקור את הנטיעה שקיימת בנו ולשתול עץ חדש. לכן הוכרחנו לסגור חלונות נגד אותה כפיה חיצונית שאיננה ברורה כמתאימה לרוח הפנימית של ישראל.

אם היו הגויים חפצים לשמור על הנטיעה המיוחדת של עם ישראל ובהרבה

בצורתם, לא כצורה היוונית, שרק כח כמוס בה דוגמת מטע של גרעין, שאם לא יעבד וירקב לא יצלח למאומה, זהו גורל הנפשות הטבעיות אשר לכל עם ולשון, הקשורים בשורש הטבע, לא כן ישראל, אשר רוממנו מכל לשון, ואצילות הנשמה הוכנה מראש מקדם בכליל תפארתה, במעמד מתעלה מכל בחירה וחפץ מוגלם".

8 אדר היקר, מאמר "המחשבות". ועיין שם בהרחבה על סוגי התכנים הניתנים ללמידה מהגויים.

9 שבת כג', ע"א.

10 דברים יז', יא.

11 אורות עמ' נא'.

ניתן לשמוע את השיעור המלא והמקורי בארכיון השיעורים שבאתרנו

ניתן לצפות ולהאזין לשיעורים נוספים באתרנו

בית המדרש הוירטואלי
<http://www.bneidavid.org>

בני דוד עלי מכינה ישיבתית לצה"ל | ישיבה לבוגרי צבא | ישיבה גבוהה
רח' הארז 9 עלי, ד"נ אפרים 44828 טל' 02-9407888, פקס' 02-9943256

